

Soort: boeken
Datum: aug 1993
Plaats: Oostzaan
Onderwerp: periodiek
Archief: SOO
bibliotheek
Toegangsnr.:
Inventarisnr.: 0284.09-01
Status: gezien en geverifieerd op 21 mrt 2005
Auteur: divers
Bibliografie: historische exemplaren (in repro beschikbaar)
Trefwoorden: zie onderliggende bronnen

Deel van:
- [b00437] Jol-0000

Deelbronnen

Oostzaan

1.	aug 1993	Jol-0901a - vuilnisdienst	bibliotheek.0284.09-01a bladzijde [b00475]
4
2.	aug 1993	Jol-0901b - traankokerijen	bibliotheek.0284.09-01b bladzijde [b00474]
7

Tekst

INDEX

- a Oostzaan zonder vuilnisdienst
- b Traankokerijen in Oostzaan

1. Jol-0901a - vuilnisdienst

Soort: boeken
Datum: aug 1993
Plaats: Oostzaan
Onderwerp: 02.21
Archief: SOO
bibliotheek

Toegangsnr.:
Inventarisnr.: 0284.09-01a bladzijde 4
Eigen code : b00475
Status: gezien en geverifieerd op 21 mrt 2005
Bibliografie: historische exemplaren (in repro beschikbaar)

Trefwoorden: gemeente bestuur
vuilnisdienst

Tekst

OOSTZAAN ZONDER VUILNISDIENST - Uit een oude krant

Goochelaar doet een aanbod aan de gemeente

Oostzaan, 9 juli 1937 - Van het Oostzaansche vuilnisfront valt weinig nieuws te vermelden. De eerste dag waarop de reinigingsdienst niets van zich liet merken is zonder schokkende gebeurtenissen verlopen. Tot nu toe heeft ook niemand de stoute schoenen aangetrokken om een particuliere ophaaldienst in het leven te roepen. Ten minste niet een van de ingezetenen. Het plan echter dat een niet onbekende uit de artisenwereld ontvouwde is stellig het vermelden waard. Hij stelde voor al het Oostzaansche vuil weg te goochelen. Inderdaad een lumineus plan dat nu wel erg onwaarschijnlijk lijkt omdat we van een goochelaar geen reële dingen meenen te kunnen verwachten maar deze man meende in alle ernst zijn handigheid en vingervlugheid te kunnen aanwenden om, zonder in botsing te komen met de bepalingen van de politieverordening, alle Oostzaners van hun huisvuil te verlossen. En hoe?

Hij stelde voor elke week een voorstelling te geven en daartoe toegang te verleenen aan een ieder die een lagen entreeprijs zou willen betalen. Aan elken bezoeker wilde hij dan een bewijsje ter hand stellen op vertoon waarvan één keer het huisvuil van den betrokkene zou worden weggehaald door arbeiders, welke door den goochelaar zouden worden betaald. Ziedaar alles. Werkelijk verbluffend eenvoudig en we kunnen ons zoo indenken dat men met een verheugd gezicht zijn aandeel in den ophaaldienst zal willen dragen. Wie weet is het drama van den reinigingsdienst niet binnen enkele dagen in een blijspel herschape. En dan krijgen we een nieuwe betrekking: gemeentegoochelaar.

Aspirant-vuilophalers voor Oostzaan.
Maar hun aanbiedingen zijn weinig serieus.
Men draagt gelaten zijn lot.

OOSTZAAN, 16 juli 1937 -Het Oostzaansche vuilnisdrama is, nadat het ruchtbaarheid had gekregen, voor een vijftiental liefhebbers van heinde en ver aanleiding geworden mondeling, schriftelijk en zelfs telegrafisch zijn diensten aan te bieden. Over het algemeen blijkt men echter geen juiste voorstelling van de plaatselijke gesteldheid te bezitten. Een poging om een particulieren ophaaldienst in het leven te roepen, zou dan ook voor velen stellig op een teleurstelling uitloopen, nog afgescheiden van de waarborgen, welke het gemeentebestuur eventueel zou wenschen te zien gesteld.

Konden we reeds melden, dat een bekend goochelaar meende zich verdienstelijk te kunnen maken, niet minder lumineus - en minstens zoo nuttig - is het idee van een agent van een levensverzekeringsmaatschappij, die bij iedereen, die zich door zijn bemiddeling van een toekomstige uitkeering van f 100,- zou willen verzekeren en natuurlijk geregeld de verschuldigde premie zou voldoen, het vuil wilde laten weghalen. Het kan natuurlijk nimmer de bedoeling zijn van het gemeentebestuur, mede te werken aan een oplossing van het vraagstuk langs dezen weg, omdat de ingezetenen dan toch altijd meer zullen moeten offeren dan voor het doel strikt noodzakelijk is.

Merkwaardig is bovendien, dat de animo onder de vele werklooze ingezetenen maar gering is. Zij zijn zich blijkbaar bewust van de vele moeilijkheden en daarnaast schijnt de gedachte levendig, dat de vroede vaders nog wel eens op hun besluit zullen terugkomen en dat het dus niet de moeite waard moet worden geacht om, voor misschien korten tijd, bijzondere maatregelen te treffen. Ook het gemeentebestuur vindt geen aanleiding aanwezig om eenige keuze te doen uit de onderscheidene aanbiedingen. Alleen het vuil, afkomstig van het gemeentehuis en de scholen, wordt wekelijks weggehaald. Voor het overige wacht men kalm af.

-----ooooOOOooo-----

2. Jol-0901b - traankokerijen

Soort: boeken
Datum: aug 1993
Plaats: Oostzaan
Onderwerp: 03.44
Archief: SOO
bibliotheek

Toegangsnr.:
Inventarisnr.: 0284.09-01b bladzijde 7
Eigen code : b00474
Status: gezien en geverifieerd op 21 mrt 2005
Bibliografie: historische exemplaren (in repro beschikbaar)

Trefwoorden: Lujendijk
traankokerijen
Twiske

Betrokkenen

- vermelding (in tekst) Willem van den Broek
- vermelding (in tekst) Cornelis Roos
- vermelding (in tekst) Jacob Jansz Honig

Tekst

TRAANKOKERIJEN IN OOSTZAAN

Een van de belangrijkste economische sectoren tijdens de 17e- en 18e- eeuwse bloeiperiode van de Zaanse economie was de walvisvaart. Ook Oostzaan was hierbij betrokken. In dit dorp vond onder meer de verwerking van walvisspek in traankokerijen plaats. In de Zaanstreek waren al vroeg traankokerijen. Vermoedelijk stond de eerste kokerij al omstreeks 1640 in Oostzaan, aan het einde van het Twiske bij de Overtoom.

Tot omstreeks 1670 vond het koken van traan uit walvisspek voor het overgrote deel plaats bij de landstations in het hoge Noorden. De jacht op walvissen vond plaats in de baaien, langs de kusten in de buurt van de landstations. Het koken ter plekke had grote voordelen. De traan uit vers gewonnen spek was van betere kwaliteit en gekookt traan nam minder plaats in tijdens het vervoer. Daartegenover stonden de hoge kosten van het koken ter plekke door het oprichten van kokerijen, opslagplaatsen en barakken voor het personeel. Langzamerhand verminderde de walvispopulatie langs de kusten en moesten de dieren steeds verder weg op open zee of in het drijfjijf bij Spitsbergen, Jan Mayeneiland, Groenland en Straat Davis gevangen worden. Het "flensen" gebeurde in open water, want het was onmogelijk met de trage zeilschepen de langs zij gelegen vastgemaakte dode walvissen naar het land te vervoeren. Door de overgang van baai- naar zee- en ijsvisserij kon een regelmatige productie niet meer gegarandeerd worden en werd het koken van traan langzaam maar zeker naar de thuishavens verplaatst.

Minstens zeven traankokerijen hebben in het Oostzaanse land gestaan. Vanwege de stank van de ovens stonden de traankokerijen buiten het dorp. Toen het aantal kokerijen toenam rees bij de bevolking verzet wegens de stank. Omdat de bestuurders van Oostzaan wel inzagen dat verbieden van de kokerijen niet ten goede zou komen aan de economie, werd een belasting opgelegd op elk "quardeel" traan dat gekookt werd. (1) Op deze wijze kon een deel van het ongerief als het ware terugverdiend worden.

Naast archiefmateriaal is een belangrijke bron van informatie hierover een schilderij in het Zaanse Historisch Museum in Zaanwijk. Het draagt de titel "Ware afbeelding van de traankokerijen op Oostsanen" en toont de traankokerijen langs het Twiske bij de Oostzaander Overtoom.

(2) Aan de linker kant van het water staan de kookketels, pakhuizen en een kruitmolen. De tonnen voor de traan liggen op de kant gestapeld. Bij de lange schuur links staan de walvisbaarden tegen de zijkant te drogen. Het veerkrachtige deel van de baarden, het balein, werd na het schoonmaken in repen gesneden en onder meer gebruikt voor versteviging van korsetten en bijvoorbeeld voor paraplu's. De opslag van walvisbaarden kon grote vormen aannemen. Zo lagen er bij de traankokerij van Willem van den Broek aan de Oostzaan Overtoom in 1669 zo'n 5000 baarden (3). Binnenvaartschepen varen voorbij en een schip geladen met tonnen traan wordt langs de kant voortgedreven. Rechts in het weiland zijn aan weerszijden van een schuur nog twee kokerijen in bedrijf. De stukken walvisspek werden in koperen pannen gekookt op fornuizen van steen. De kokerijen zelf waren met riet gedekte houten panden. Goed zichtbaar zijn de houten hijsinstallaties waarmee de tonnen uit en in de schepen gehesen konden worden. Vooraan op de Luyendijk zit met de rug naar de toeschouwer iemand te tekenen. Vermoedelijk heeft de kunstenaar zichzelf geportretteerd. Op het hek achter de kunstenaar staat de signatuur: A. Salm. Op grond van vergelijkingen van signaturen kan dit schilderij vóór 1706 gedateerd worden.

Vermoedelijk is de pentekening gemaakt in opdracht van de Oostzaanse koopman en reder Cornelis Roos. In 1797 werd het schilderij verkocht vanuit de boedel van een familielid van hem en via verkoop kwam het schilderij uiteindelijk in bezit van Jacob Honing Jansz.

Junior. (4) In tegenstelling tot de schilderijen van de walvisvaart moet Salm in dit geval wel een of meer keer in Oostzaan zijn geweest om, even voorbij de Overtoom op de dijk, de situatie na te tekenen. Bij de definitieve versie op paneel heeft de kunstenaar gebruik gemaakt van verschillende technieken. Naast krassen en tekenen met pen is ook met penseel gewerkt en zijn hier en daar plekken zichtbaar waarbij als het ware verdunde inkt is ingewreven.

Het schilderij is op paneel gemaakt en meet circa één meter bij anderhalve meter. Het is gemaakt door de kunstenaar Adriaen Salm of Van der Salm, geboren in Delfshaven omstreeks 1660. Van Salm is bekend dat hij gewerkt heeft als schoolmeester in Schoonderloo. Of hij toen al als tekenaar werkzaam was, is helaas niet bekend. In 1706 liet hij zich inschrijven in het meesterboek van het Delftse St. Lucasgilde als "mr. Teykenaar op Delfshaven" onder de naam Van der Salm. Voor die tijd stond hij bekend als A. Salm, maar vanaf 1706 tekende hij met AV. Salm, ook wel eens met V. Salm. Hij werd op 25 maart 1720 in Delfshaven begraven. (5)

De techniek van het penschilderen was in de tweede helft van de 17e eeuw tot en met het eerste kwart van de 18e eeuw populair. Een bekend penschilder was Willem van de Velde de Oude. Penschilderijen werden op doek of op verlijmd eiken panelen gemaakt, waarop eerst een ruwe ondergrond werd aangebracht met een soort plamuurmes. Hier overheen ging een dunne laag met olie aangelengd loodwit. Na twee of drie maanden drogen was de ondergrond hard genoeg om er met een scherpe ganzep en Oostindische inkt op te kunnen tekenen. Op de walvisvaartschilderijen is zowel met pen als penseel gewerkt. Pentekenen was een tijdrovend karwei, met name vanwege de enorme hoeveelheid details. Het maken van een groot stuk zoals die in het museum, nam ongeveer zes maanden in beslag. (6)

Illustraties: Pagina 9, foto detail kaart Leupenius.

" " 11, foto "Ware afbeelding vande traankokerijen op Oostsanen" Pen op paneel door A. Salm, vóór 1706.

- " " 15, foto afbeelding walvisvaarders.
" " 16, foto's Kerkstraat omstreeks 1954 en Kerkbuurt omstreeks 1954.
- (1) J.J.Schilstra e.a., De polder Oostzaan (Oostzaan 1979) 92-94. Een quardeel of kwardeel of vierdevat. Dit was een inhoudsmaat voor een vat walvisspek of -traan, meestal 12 steekan, soms 16 à 18 steekan groot. Een steekan is ca. 18.7 liter. (zie J.M.Verhoeff, De oude Nederlandse maten en gewichten).
- (2) De traankokerijen staan afgebeeld op de kaart van Leupenius, "De banne van Oostzaanen en Oostzaandam", getekend in 1693.
- (3) J.J. Schilstra, e.a., p. 94.
- (4) J. Honig Jz.Jr., Historische Oudheid- en letterkundige studiën (Zaandijk 1876): 162.
- (5) Overeem, J.B. van, De schilders A. en R. (van der) Salm, in Rotterdams jaarboekje 1958.
- (6) Eggink, R.A., Walvisjacht in het hoge Noorden, in: Tableau, 12e jrg. No.1, 70-71.

Met dank aan Alice van Diepen

-----ooooOOooo-----

Personenregister

Broek, van den

Willem van den Broek (vermelding (in tekst), 1669) - 2

Honig

Jacob Jansz Honig (vermelding (in tekst), 1797) - 2

Roos

Cornelis Roos (vermelding (in tekst), <1706) - 2

Trefwoordenregister

gemeente bestuur

bibliotheek.0284.09-01a bladzijde 4 (aug 1993) - Jol-0901a - vuilnisdienst

Luijendijk

bibliotheek.0284.09-01b bladzijde 7 (aug 1993) - Jol-0901b - traankokerijen

traankokerijen

bibliotheek.0284.09-01b bladzijde 7 (aug 1993) - Jol-0901b - traankokerijen

Twiske

bibliotheek.0284.09-01b bladzijde 7 (aug 1993) - Jol-0901b - traankokerijen

vuilnisdienst

bibliotheek.0284.09-01a bladzijde 4 (aug 1993) - Jol-0901a - vuilnisdienst